

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2000-10-11

UDK 904"09/12"(497.4-14)

NENAVADNA SULIČNA OST IZ SLOVENSKE ISTRE

Andrej GASPARI

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo, SI-1001 Ljubljana, Zavetiška 5
e-mail: andrej.gaspari @siol.net

IZVLEČEK

Prispevek obravnava železno sulično ost s tavširanim okrasom, ki je bila domnevno najdena v obalnem delu slovenske Istre. Oblika in tavširani ornament govorita o visokosrednjeveški starosti sulične osti in da bržkone izvira iz severovzhodnega ali vzhodnega dela Evrope.

Ključne besede: arheologija, orožje, sulična ost, visoki srednji vek, tavširanje, slovenska Istra

UN'INCONSUETA PUNTA DI LANCIA DELL'ISTRIA SLOVENA

SINTESI

Il contributo prende in esame una punta di lancia in ferro con incrostatura ornamentale, rinvenuto probabilmente nella fascia costiera dell'Istria slovena. La forma e l'incrostura indicano un'età tardomedievale ed un'origine europea nordorientale o orientale.

Parole chiave: archeologia, armi, punta di lancia, tardo Medioevo, incrostazione, Istria slovena

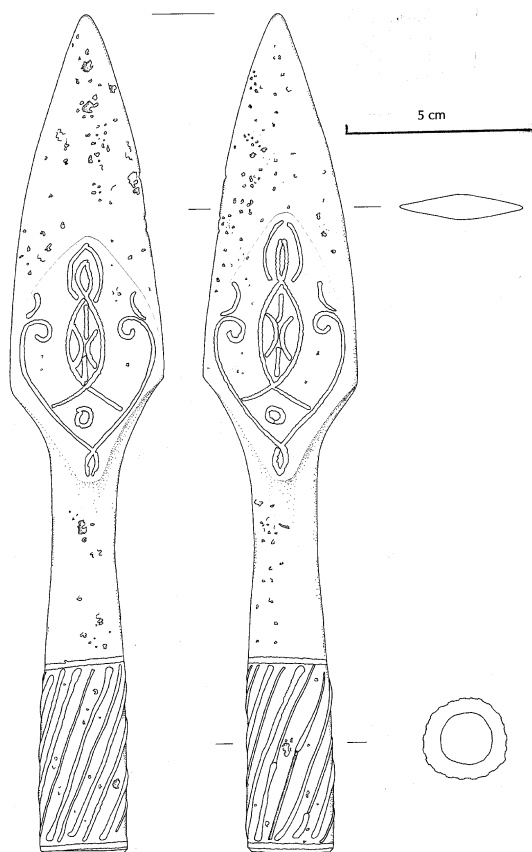
Leta 1993 se je med ponudbo ljubljanskega boljšega trga s starinami znašla tudi železna sulična ost z zanimivim tavširanim ornamentom. Sporočeni najdiščni podatki so bili zamegljeni in, kot je to že v navadi pri tako pridobljenih predmetih, sprva omejeni na pripoved o najdišču nekje na obalnem delu slovenske Istre. Po večkratnem poizvedovanju pri trgovcu ter posredniku se je izkazalo, da naj bi bila sulična ost okrog leta 1990 izorana na njivi nekega kmeta na območju Markovca nad Koprrom. S samega vrha hriba (Sv. Marko, Monte San Marco), ki je bil obljuden že v prazgodovini in antičnem obdobju, poznamo tudi srednjeveški gradbeni material in manjše grobišče iz "10. - 12. stoletja", odkrito pri sondiranju leta 1955 (Šribar 1956; Boltin 1975, 145). Kljub precejšnji zanesljivosti podatkov o širšem območju najdbe ni mogoče popolnoma izključiti možnosti, da predmet izvira iz mednarodne trgovine s starinami, saj je bil sprva nekaj časa naprodaj v koprskem antikvariatu.

Odlično ohranjena sulična ost je dolga 22,6 cm, pri čemer je razmerje med dolžino tula oz. nasadišča in listom skoraj enako. Tul okroglega preseka z zunanjim premerom 2,5 in notranjim premerom 1,4 cm se zaobljeno razširi navzven v najširši del lista (š. 4,1 cm), ki

zaradi ostrega preloma daje rombični videz. Kot med ravnino 10 cm dolgega tula in prehodom v list je 139 stopinj. Ostrini lista z lečastim presekom sta rahlo izbočeni in se stikata v nekoliko manj ostri konici. Teža sulične osti znaša 275 g.

Nasadišče in list sulične osti krasi odlično ohranjen tavširan ornament. Medeninast okras je izpadel le na enem mestu na tulu, kjer je razvidno, da so do 1,1 mm široke kovinske lamele zatolkli v klinaste brazde z na gosto razmeščenimi luknjicami, ki segajo do 0,4 mm globoko v železo.

Preprosti ornament na spodnji polovici tula sestavljajo poševno potekajoče ravne črte, ki jih zgoraj in spodaj omejujeta dve vodoravni črti. Motiv pokriva celotni obod tula. Kompleksnejši je okras, ki se v enaki izvedbi pojavlja na obeh straneh lista. Sicer enotno učinkujoči zoomorfni okras sestavljata zunanji in notranji motiv. V zunanjem ornamentu lahko prepoznamo stiliziran sprednji del ribe, ki je obrnjena z glavo proti tulu, v notranjem pa verjetno prav tako morsko žival (tjuljen oz. riba), obrnjeno v nasprotni smeri. V okrasu prevladujejo zaobljene črte, pri čemer zbujejo pozornost zavojki oz. vitice v zunanjem motivu.

Sl. 1: Sulična ost. Železo, medenina (risba: Simona Tomažič).
Fig. 1: Spearhead. Iron, brass (drawing: Simona Tomažič).

Neposrednih primerjav za predmet ne poznamo. Oblika sulične osti in tavširani ornament sicer spominjata na številne nordijske sulične osti s srebrnimi vložki iz vikinškega obdobja, vendar le-ti kažejo drugačne vzorce, med katerimi prevladujejo geometrijski ali zoomorfni ornament. Sorodnejši okras najdemo na finskem gradivu; nanj so verjetno vplivali ruski oz. slovanski vzorci. Izvedba ornamenta z zaobljenimi črtami in viticami se približuje ornamentom na glavičih in brankih mečev, nasadiščih in krilcih suličnih osti in sekirah s finskih najdišč, za katere Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilander domneva lokalno izdelavo, čeprav so podoben okras verjetno izdelovali v številnih delavnicah med Irsko in Rusijo (Lehtosalo - Hilander 1992, 289, št. 231, 232; Leppäaho 1964, T. 40-43; 57-58; 61-62). Podobno oblikovan prehod tula v list kot obravnavani primerek kaže tudi 27,5 cm dolga sulična ost z lečastim presekom iz Räisälä na Finskem, ki ima nasadišče osmerokotnega preseka okrašeno s srebrom tavširanim ornamentom vitic (š. lista 5,2 cm; premer tula 2,9 cm). Ella Kivikoski jo v delu *Železna doba Finske* datira v obdobje med ca. 1050-1150 (Kivikoski 1973, 144, Nr. 1187; Leppäaho 1964, 121, T. 58).

Oblikovno sorodne sulične osti se pojavljajo tudi na vzhodnoevropskem prostoru. A. N. Kirpičnikov, avtor pregleda orožja iz časa med 9. in 13. stoletjem v evropskem delu tedanje Sovjetske zveze, je primerljive sulične osti uvrstil med primerke podtipa 3 b, ki jih označuje enako razmerje med dolžino nasadišča in lista ter oster prehod v najširši del lista, ki se ravno ali zaobljeno konča v konici. Sulice tega tipa so dolge med 20-25 cm; širina lista s slabo izraženim rebrom znaša 3,5-5 cm, premer tula 3 cm, notranji premer 1-1,5 cm, kot med ravnino tula in prehodom v list pa 145-155 stopinj (Kirpičnikov 1966, 13, op. 43; glej npr. primerke št. 105, T. 4: 4; št. 151, T. 8: 1). Večina sulic tega tipa (56 primerkov) je datirana v 10. - 11. stoletje, pojavljajo pa se še vse do 13. stoletja (31 primerkov).

Podobne sulične osti je Alexander Ruttikay v obravnavi visokosrednjeveškega orožja iz slovaških najdišč opredelil kot tip IV a, datiran v čas med 9. in 13. stoletjem (Ruttikay 1976, 299-305, Abb. 36). Med primerki iz Madžarske, ki jih je objavil László Kovács, zbuja pozornost železna sulična ost (d. 25,7 cm; š. 3,4 cm; premer tula 3,8 cm) z najdišča Szöny pri Komáromu, okvirno datirana v srednji vek. Ima identično oblikovan list, vendar nekoliko daljše in močnejše nasadišče (Kovács 1971, 92, 99, Sl. 7: 4; T. XXXII: B. 2).

Zaradi ohlapnosti tipološke razdelitve v zgoraj omenjenih preglednih delih (glej npr. razlike med preseki nasadišč in lista znotraj posameznih tipov s širokim kronološkim razponom) ter nepoznavanja neposrednih analogij je uvrstitev obravnavane sulične osti zgolj časna in je primerna le za okvirno opredelitev.

Sulična ost je imela zaradi razmeroma ozkega nasadišča tanek, verjetno pa tudi kratek držaj. Glede na pomen sulic v fevdalni simboliki in označevanju vojaških enot bi morda smeli domnevati, da bogato ornamentirana sulica ni imela praktične funkcije, temveč je rabila kot insignija. Simbolični vidik oborožitve v tem obdobju dobro ilustrira 60 cm dolga sulična ost z damasciranim listom in tulom, okrašenim z vloženim zlatom in niellom, ki je bila najdena leta 1910 v strugi Donave pri Budimpešti. V vikinško obdobje (11. stoletje) datirana ost je bila verjetno izdelana nekje na pribaltskem območju, po mnenju avtorja pa nedvomno izhaja iz kraljevske posesti (Kovács 1970).

Za pomoč in nasvete se najlepše zahvaljujem dr. Mechthild Schülze-Dörrlamm in dr. Ronaldu Böckiusu iz RGZM v Mainzu.

Sl. 2: Sulična ost (foto: Aleš Ogorelec).

Fig. 2: Spearhead (photo: Aleš Ogorelec).

UNUSUAL SPEARHEAD FROM SLOVENE ISTRA

Andrej GASPARI

University of Ljubljana, Faculty of Philosophy, Department of Archaeology, SI-1001 Ljubljana, Zavetiška 5

e-mail: andrej.gaspari @siol.net

SUMMARY

The present contribution deals with an iron spearhead with interesting inlay decoration, supposedly found in the area of Markovec above Koper (Slovenia). From the top of the hill itself (Monte San Marco), which had been populated as early as in prehistoric and Roman times, some mediaeval building material and a small burial ground are also known. In spite of a great reliability of the data regarding the wider area of the find, a possibility that the object originates from the international trade with antiques still cannot be totally dismissed.

The perfectly preserved spearhead is 22.6 cm long, where the ratio between the length of the socket and the blade is almost the same. The circular socket with the outer diameter of 2.5 cm and the inner diameter of 1.4 cm widens roundly into the widest part of the blade ($w = 4.1$ cm), which due to its sharp break gives it a rhomboid appearance. The angle between the flat part of the 10 cm long socket and its transition to the blade measures 139 degrees. The cutting edges of the blade with lenticular cross-section are slightly convex and join in the slightly less sharp point. The weight of the spearhead is 275 g.

The socket and the spearhead's blade are adorned by perfectly preserved inlay decoration. The simple ornament on the lower part of the socket consists of obliquely running straight lines, at the bottom and at the top circumscribed by two horizontal lines. The otherwise uniformly functioning zoomorphic ornament is on both sides of the blade composed of the outer and inner motifs. In the outer ornament, a stylised front part of a fish, with its head turned towards the socket, can be recognised, while in the inner ornament another kind of a sea creature, turned in the opposite direction, can be recognised. There are rounded lines prevalent in the ornament, where curves or tendrils standing out in the outer motif.

No direct comparisons with this object can be made. The spearhead's shape and inlay decoration remind us, however, of certain Finnish finds (Lehtosalo - Hilander, 1992; Leppäaho, 1964), although some spearheads of similar shape have been found in Eastern Europe as well. The majority of the excavated spearheads date to the 10th-11th centuries, the others to the 12th and 13th centuries (Kirpičnikov, 1966; Ruttkay, 1976; Kovács, 1971).

In view of the significance of spearheads in the feudal symbolics as well as in denotation of military units we could perhaps be allowed to assume that the richly ornamented spearhead had no practical function, but that it merely served as an insignia. The symbolic aspect of armament in this period is well illustrated by the 60 cm long spearhead with damascened blade and socket, decorated with inlaid gold and niello, found in 1910 in the bed of the Danube near Budapest (Kovács, 1970).

Key words: archaeology, arms, spearhead, Late Middle Ages, inlaid ornament, Slovene Istra

LITERATURA

- Boltin, E. (1975):** Markovec. Ljubljana, Arheološka najdišča Slovenije, 145.
- Leppäaho, J. (1964):** Späteisenzeitliche Waffen aus Finnland. Schwerteinschriften und Waffenverzierungen des 9.-12. Jahrhunderts. Ein Tafelwerk. Helsinki, Finska Fornminnesföreningens Tidskrift, 61.
- Kirpičnikov, A. N. (1966):** Drevnerusskoe oružie 2. Kopja, sulicy, boevye topory, bulavy, kisteny IX-XIII vv. Archeologija SSSR. Svod archeol. Istočn. Vyp. E1-36, Moskva-Leningrad.
- Kivikoski, E. (1973):** Die Eisenzeit Finnlands. Helsinki.
- Kovács, L. (1970):** A budapesti lándzs; A magyar királylándzsa történetének vázlat. La lance de Budapest; Histoire sommaire de la lance royale hongroise. Folia Archaeologica 21, 127-147.
- Kovács, L. (1971):** A honfoglaló magyarok lándzsái és lándzsászetmetkezésük. Die Lanzen der Landnehmenden Ungarn und ihre Lanzenbestattung. Alba regia 11, 81-108.
- Lehtosalo-Hilander, P.- L. (1992):** Finnland. V: Dube, W.- D. & W. Menghin: Wikinger, Warager, Normannen. Die Skandinavien und Europa 800-1200, XXII. Kunstausstellung des Europarates. Berlin, 280-292.
- Ruttkay, A. (1976):** Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (II). Slovenská archeológia XXIV-2, 245-395.
- Šribar, V. (1956):** Arheološko delo na Koprskem. Koper, Zbornik Primorske založbe Lipa, 63-68.